

ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMÎNTULUI BOCȘA AL ASTREI ÎN SLUJBA UNIRII BANATULUI CU ROMÂNIA

Conștientă de faptul că regiuni întinse locuite de români nu se pot bucura de activitățile limitate ale reuniunilor de cîntări și muzică sau ale casinelor, conducerea „Astrei“ a hotărît să extindă activitatea asociației și „*asupra românilor din părțile bănățene sau ungurene ale țării*“, programînd adunarea generală pe anul 1875 la Lugoj, hotărîre care a fost considerată drept pripită deoarece „*ar fi putut eventual să periclitaze Asociațiunea care pe atunci (conform statutelor n.n.) era numai Transilvană . . .*“¹, motiv pentru care acest mare obiectiv al întregirii culturale s-a realizat abia peste două decenii.

În 1896 Ion Vidu publică un „*Apel către corurile române din Banat*“, apel care se încheie cu un strigăt de izbîndă: „*Fraților! — Astra pentru prima dată pășește pe teritoriul Banatului. Ea vine la noi! — Veniți amicilor ca să o întîmpinăm cu sunetele lirei noastre*“². Acest apel anunța prima adunare generală a Astrei în afara granițelor sale stabilite inițial. La deschiderea festivă a adunării, președintele Astrei Ion Micu Moldovan și-a manifestat bucuria sinceră pentru reușita organizării ei la Lugoj: „*Fie de bun augur pasul acesta! și să contribuiască el cu imbelșugare la producerea acelor fructe, pe cari toți le dorim și așteptăm de la însoțirea, ce ne-a întrunit aici . . . Totdeauna brînele noastre trebuie să fie încinse, brațele înarmate. Trebuie să cucerim formal terenul împiedecat cu greutateți felurite*“³.

Cu organizarea despărțămintelor din Banat este însărcinat Coriolan Brediceanu, cerîndu-i-se să se pună „*în legătură cu publicul român*“ pentru a hotărî asupra centrelor culturale în care să se înființeze despărțăminte și pentru a numi persoanele care să le organizeze⁴.

În Banat organizarea despărțămintelor ASTREI începe în anul 1898 an în care se înființează despărțămintele Lugojuului, Oraviței, Bocșei⁵, Timișoarei⁶ și Caransebeșului⁷, Coriolan Brediceanu stabilind cîteva per-

¹ „Transilvania“, 1911 (număr jubiliar), p. 347;

² „Foaia diecesană“, an 1896, nr. 28 din 6 iulie c.v.

³ „Transilvania“, 1911 (număr jubiliar), p. 347;

⁴ *Idem*, (partea oficială) din anul 1897, p. 227;

⁵ *Idem*, an XXX, 1899, nr. VI (iunie), p. 218;

⁶ *Idem*, an XXX, 1899, nr. III (martie), p. 113;

⁷ *Idem*, an XXX, 1899, nr. VI (iunie), p. 218;

sonalității marcante ale acestor localități pentru înființarea despărțămintelor.

La 21 iulie 1898 comitetul central al ASTREI din Sibiu îl imputernicește tot la propunerea lui Coriolan Brediceanu și pe avocatul Ioan Budințeanu din Bocșa-Montană pentru a înființa un despărțămînt al ASTREI pe raza cercurilor pretoriale Bocșa și Reșița⁸. Acesta va desfășura o activitate rodnică, înțelegînd rolul deosebit pe care Astra îl juca în viața culturală, economică și chiar politică a poporului român din provinciile aflate sub dominație străină. Va fi sprijinit în această mărrea sarcină de medicul Petru Borlovan, de arhitectul Adrian Diacovici, de învățătorul Ioan Marcu și de avocatul Aurel Oprea, toți din Bocșa-Montană⁹. Aceștia hotărâsc ca adunarea de constituire să aibă loc la 11 septembrie 1898, înscriindu-se în perioada premergătoare — 70 de membri, în marea lor majoritate învățători, preoți, meseriași, funcționari și țărani din localitățile învecinate. Înscrierea de membri noi va fi una din preocupările permanente ale comitetului de conducere al despărțămîntului Bocșa, căutînd să-și extindă raza de activitate pînă în cele mai îndepărtate localități ale celor două cercuri pretoriale Bocșa și Reșița.

Rezultatele primului an de activitate al despărțămîntului Bocșa nu scapă atenției comitetului central din Sibiu, care — prin intermediul prestigioasei reviste „*Transilvania*” — subliniază activitatea rodnică a acesteia. În numărul din iunie 1899 se poate citi: „În contrast cu multe altele, despărț. Bocșei face progrese neînterupt și pe cînd din alte părți ne este dat a auzi numai lamentări, de la Bocșa ne vin știri, cari ne umplu de adevărată bucurie. Ele vor anima, credem, și pe frunțașii altor despărțăminte și celor rămase îndărăt le vor da impuls a stărui pentru ca să iese din amortală în care se află de ani...”¹⁰. În aceeași revistă se sublinia faptul că în mai puțin de un an pe raza despărțămîntului Bocșa s-au înființat „*trei agenturi și tot atîtea biblioteci populare și continuă cu cel mai lăudabil zel a deștepta interes în masele poporului față de nobilele scopuri ale Asociațiunii, răspîndind lumină în populațiunea românească aparținătoare cercului său de activitate*”¹¹. Agenturi au fost înființate la Ramna¹², Bocșa-Română și Vasiova¹³, cu sprijinul deosebit al învățătorului Ioan Marcu, care propune organizarea de conferințe publice în Vasiova. Înființarea de agenturi a rămas o preocupare permanentă a despărțămîntului Bocșa. Astfel în anul 1912 s-a reușit înființarea unei noi agenturi în localitatea Fizeș¹⁴.

Ampla activitate ideologică a ASTREI vizînd promovarea intereselor naționale vitale ale poporului român, ridicarea nivelului cultural și eco-

⁷ Arh. St. Caransebeș, fond ASTRA — desp. Bocșa, doc. 4/1898, f. 1—2;

⁸ *Idem*, doc. 6/1898, f. 1

¹⁰ „*Transilvania*”, an XXX, nr. VI, iunie 1899, p. 217;

¹¹ *Ibidem*.

¹² „*Transilvania*”, loc. cit., p. 218;

¹³ Arh. St. Caransebeș, fond ASTRA — desp. Bocșa, doc. 5/1899, f. 1—2;

¹⁴ *Idem*, doc. 12/1913, f. 1.

nomic al maselor a avut efecte dintre cele mai favorabile în despărțământul Bocșa, unde pe lângă numărul mare de intelectuali din Bocșa, Reșița și celelalte localități, se înscriu ca membri ai ASTREI și numeroși țărani, dar și un număr însemnat de muncitori și meseriași proveniți de la uzinele din Bocșa și Reșița¹⁵. Prezența unui însemnat număr de muncitori, meseriași și țărani ca membri ai ASTREI în zona Bocșa este cu atât mai importantă cu cât în această parte a Banatului activau încă de la mijlocul secolului numeroase reuniuni de cîntări și muzică și casine române, dovedind marea popularitate a ASTREI în rîndurile maselor largi din sate și centrele muncitorești.

Una din preocupările majore ale ASTREI aplicată cu consecvență de către membrii despărțământului Bocșa a fost ridicarea economică a populației românești de la sate și orașe, deoarece ridicarea bunăstării populației era considerată ca bază a propășirii culturale și emancipării politice¹⁶. Rodul acestei preocupări s-a văzut prin înființarea unor tovărășii, contribuția la consolidarea băncilor populare și prin organizarea permanentă de conferințe privind îmbunătățirea continuă a economiei rurale.

În despărțământul Bocșei s-a înființat în toamna anului 1899 o tovărășie economică în comuna Ramna, vizînd valorificarea prunelor pe piețele din Budapesta și Viena. Dintr-un raport întocmit la 13 octombrie 1899 se desprinde faptul că au fost comercializate peste 100 tone fructe¹⁷, stabilindu-se relații cu firme din Austria care aveau intenția de a construi o uscătorie de fructe în localitate¹⁸. În același an s-a încercat înjgheburarea unei tovărășii de consum în Vasiova¹⁹,

Avînd în vedere progresele înregistrate în domeniul agriculturii în anumite zone ale Europei prin utilizarea unor unelte și mașini perfecționate, cît și starea de înapoiere economică a țărănimii noastre, care practica o agricultură tradițională, ASTRA și-a propus să ridice permanent nivelul cunoștințelor în domeniul economiei agrare. Despărțământul Bocșa s-a remarcat în această direcție printr-o activitate perseverentă și rodnică. În raportul înaintat la 21 aprilie 1899 comitetului central al ASTREI un spațiu amplu se acordă problemelor cu caracter economic. Reprezentanții despărțământului au reușit să procure de la Reuniunea economică de stat din Lugoj 1435 pomi fructiferi de 3 ani (meri, peri, caiși, cireși, vișini, nuci și peri) pe care i-a împărțit locuitorilor din Bocșa-Montană și satele înconjurătoare. Pentru a dovedi efectul conferințelor ținute în comuna Cîlnic raportul face cunoscut că locuitorii din Cîlnic au cumpărat 500 de pruni²⁰.

¹⁵ *Idem*, doc. 25/1902, f. 1—5 și doc. 7/1914, f. 10;

¹⁶ Ion Hoihoș, Nicolae Nistor *Contribuția „ASTREI” la realizarea unității naționale* în Revista Arhivelor, XI (1968), p. 101;

¹⁷ Arh. St. Caransebeș, ASTRA — desp. Bocșa, doc. 42/1899, f. 1—2;

¹⁸ *Idem*, fila 3—6;

¹⁹ *Idem*, doc. 48/1899, f. 1—3;

²⁰ *Idem*, doc. 15/1899, f. 1;

Numeroase conferințe pe teme de economie agrară, vizînd în primul rînd pomicultura, legumicultura și zootehnia au fost ținute în localitățile Cilnic²¹, Ramna²², Valeapai²³, Reșița-Română²⁴, Berzovia²⁵ etc. Pentru ca ideile exprimate cu ocazia conferințelor publice să fie cunoscute de marea masă a țăranilor români, care n-au avut posibilitatea să asiste la conferințele organizate de despărțămînt, s-a hotărît tipărirea unora dintre cele mai reușite dizertații, printre care și cea a lui Petru Ieremia din Cilnic intitulată „Inseamnăteea sălașelor în agronomie”²⁶. Tot lui Petru Ieremia din Cilnic i se tipărește și difuzează cu ocazia conferințelor publice, lucrarea intitulată „Valoarea poamelor”^{26a}.

Ivirea la sfîrșitul anului a unor boli la meri cauzate de păduchele roșu, determină despărțămîntul Bocșei să editeze un apel și să difuzeze o instrucțiune practică pentru combaterea acestuia în cercurile pretoriale Bocșa și Reșița, venind astfel în ajutorul țăranimii pentru ocrotirea livezilor²⁷. Aceștia li s-au alăturat numeroasele broșuri tipărite de ASTRA din Sibiu pentru popularizarea experienței înaintate în domeniul economiei rurale.

Ideile înaintate ale epocii, mai ales cele care preocupau în mod deosebit poporul român, răspîndirea cărții românești în cele mai îndepărtate localități românești devine posibilă după 1898 prin înființarea bibliotecilor populare înființate de ASTRA fără nici un sprijin din partea statului, contribuind la ridicarea culturală a maselor de cititori români²⁸. Asemenea biblioteci s-au înființat și pe raza despărțămîntului Bocșa, unele dintre ele devenind mîndria localităților, adăugîndu-se numeroaselor biblioteci școlare deja constituite — rod al muncii și eforturilor materiale ale luminătorilor satelor, așa cum s-a remarcat în epocă învățătorul din localitatea Bărbosu, a cărui bibliotecă cuprindea la 20 august 1900, 307 volume și 50 reviste românești²⁹. Comitetul de conducere al despărțămîntului Bocșa a luat la 24 noiembrie 1900 hotărîrea ca să intensifice activitatea de înființare a bibliotecilor populare în primul rînd prin prevederea în bugetele parohiilor a unor sume pentru procurarea de cărți³⁰.

Permanenta ofensivă de desnaționalizare a poporului român în primul rînd prin intermediul învățămîntului primar, practică fățiș mai

²¹ *Idem*, doc. 14/1899, f. 1;

²² *Idem*, doc. 23/1899, f. 1;

²³ *Idem*, doc. 25/1900, f. 1—4;

²⁴ *Idem*, doc. 1/1901, f. 2;

²⁵ *Idem*, doc. 2/1902, f. 1—3;

²⁶ *Idem*, doc. 16/1900, f. 1—3;

^{26a} *Idem*, doc. 34/1899, f. 1;

²⁷ *Idem*, doc. 32/1900, f. 1—6;

²⁸ V. Curticăpeanu, *Intemeierea societății „ASTRA” și rolul ei în cultura poporului român*, în *Studii. Revistă de istorie*, an XVI, 1961, nr. 6, p. 1457;

²⁹ Arh. St. Caransebeș, ASTRA — desp. Bocșa, doc. 33/1900, f. 1—7;

³⁰ *Idem*, doc. 35/1900, f. 1—3;

ales după aplicarea legilor școlare ale contelui Apponyi (1907) determină conducerea ASTREI să ia măsuri de contracararea acestei ofensive, utilizând cu bune rezultate difuzarea cărții românești mai ales în agenturile și localitățile mai „expuse”³¹. Răspunzînd unui ordin al „Astrei” din Sibiu din ianuarie 1914, comitetul despărțământului Bocșa recomanda printre agenturile „expuse” ofensivei de deznaționalizare pe cele din Bocșa-Montană și Bocșa-Vasiovei cît și localitățile Dezești, Dagnecea, Doman, Fîrlug, Iersig, Ocna-de-Fier, Terova, Valea-Mare, Vermeș și Ezeriș³².

An de an, mai ales prin donații a crescut numărul volumelor din bibliotecile populare constituite sub auspiciile ASTREI cît și cele școlare, multe dintre ele îmbogățite continuu cu prilejul conferințelor populare organizate de ASTRA. Astfel la sfîrșitul anului 1913 existau pe raza despărțământului Bocșa 16 biblioteci dintre care cele mai importante erau cea a agenturii din Bocșa-Montană formată din 600 volume, a agenturii din Vasiova cu 482 volume, a despărțământului Bocșa cu 104 volume cît și cea a școlii din Valeadenii cu 378 volume, creată de învățătorul și folcloristul George Cătană³³, care printr-o adresă din 25 februarie 1914 informa conducerea despărțământului Bocșa că a transferat biblioteca asupra bisericii din localitate „*pentru mai mare siguranță*”, autorul scrisorii făcînd aluzie la campania neîntreruptă de șicanare a învățămîntului primar confesional românesc, considerat primejdios pentru statul maghiar³⁴. Semnatarul scrisorii, membru al ASTREI deținea la rîndu-i o bogată bibliotecă din care împrumuta țărănilor din Valeadenii³⁵.

Pe lîngă numeroasele broșuri editate de Astra cu nobilul scop de ridicare materială a poporului român, în bibliotecile populare din despărțământul Bocșa se găseau numeroase opere literare tipărite în Transilvania dar și dincolo de Carpați, multe dintre ele cu un profund conținut patriotic precum monografia lui Iosif Sterca Suluțiu închinată lui „Avram Iancu” sau cartea „*Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul crăiesc*”³⁶.

Nu putem încheia această scurtă prezentare a activității despărțământului Bocșa fără a sublinia conținutul patriotic al multora dintre conferințele prezentate în primul rînd de doi iluștri intelectuali bocșeni și anume scriitorul Mihail Gașpar și învățătorul Ioan Marcu, care au conferențiat în repetate rînduri despre cultivarea folclorului românesc, conservarea portului popular românesc, istoria poporului român și cultivarea limbii române, considerate elemente indispensabile ale sanc-

³¹ *Idem*, doc. 2/1914, f. 1;

³² *Ibidem*;

³³ *Idem*, doc. 14/1914, f. 1;

³⁴ *Idem*, doc. 10/1914, f. 1;

³⁵ *Ibidem*;

³⁶ *Idem*, doc. 13/1914, f. 2;

tuarului cultural național românesc de către Alexandru Mocsonyi, care la adunarea generală a ASTREI ținută la Oravița în septembrie 1902 sublinia manifestarea caracterului național al poporului român „*în limbă, în modul de gândire și simțire, în datinile și moravurile, în tradițiunile și idealurile naționale, în poesia și industria națională...*”³⁷.

CONSTANTIN BRĂTESCU

DIE AKTIVITÄT DER SEKTION BOCSA DER ASTRA IM DIEUSTE DER VEREINIGUNG DES BANATS MIT RUMÄNIEN

(Zusammenfassung)

Die meisten banater Sektionen der ASTRA wurden im Jahre 1898, in folge der Tätigkeit einer Gruppe rumänischer Intellektuellen an der Spitze mit Coriolan Brediceanu, gegründet. Eine der aktivisten Sektionen war diejenige von Bocșa die im Laufe der Jahre eine rege Tätigkeit auf dem Gebiete der Verbreitung der agrotechnischen Kenntnisse, für die Gründung von landwirtschaftlichen Genossenschaften und Volksbibliotheken, hielten Vorträge mit historischen und ethnographischen Charakter und Kultivierung der rumänischen Sprache. All diese trugen zum kulturellen Fortschritt und zum politischen Emanzipation der rumänischen Bevölkerung des Banats, bei.

³⁷ „Foaia diecezană“, XVII, nr. 36, din 8 sept., c.v. 1902.